

Etnografide Araştırmacı Katılımcı Yakınlığı Üzerine Tartışmalar ve Bir Saha Araştırması

Ceren Lordođlu¹

Received/ Başvuru: 21.08.2024

Accepted/ Kabul: 27.11.2024

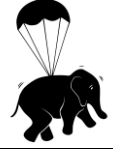
Published/ Yayın: 30.11.2024

Öz

Nitel araştırma yöntemlerini kullanan araştırmacılar için saha çalışmasında katılımcı ile kurulan yakınlık ya da uzaklık, araştırma için toplanacak verilerin niteliğini doğrudan belirlemektedir. Bu nedenle günümüzde sıklıkla kullanılan bir süreç olarak da nitelendirilebilecek etnografi gibi araştırma yöntemlerinde araştırmacı-katılımcı yakınlığı en sık tartışılan konulardan biridir. Katılımcı ile yakınlığın olmadığı bir etnografik araştırma yürütmenin imkânsızlığı ile birlikte araştırmacı-katılımcı arasındaki sınırların etik konular göz önünde bulundurularak nasıl çizileceği önemli ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bu alışmada Türkçe etnografi literatüründe oldukça az ele alınan ancak bir o kadar da merak konusu olan araştırmacı-katılımcı yakınlığının imkân ve sınırlarını tartışmak ve gerçekleştirilen saha çalışmasındaki gözlem ve deneyimler ışığında değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada özellikle düşünömsellik, arkadaş yakınlığı ve diyalojik kavramlarına odaklanılmaktadır. Etnografik süreçle yürütölen saha araştırmasında oto-etnografi literatürünün tartışmalarında da faydalanarak araştırmacı-katılımcı yakınlığına ilişkin sorular çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: etnografi, düşünömsellik, araştırmacı katılımcı yakınlığı, diyalojik

¹ Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye, ceren.lordoglu@msgsu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2709-7661

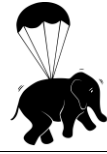


Discussions on Researcher-Participant Closeness in Ethnography and a Field Study

Abstract

For researchers using qualitative methods, the closeness or distance formed with the participant during field study impacts the quality of the data obtained for the purpose of the research. As a result, researcher-participant closeness is one of the most commonly addressed concerns in research methodologies such as ethnography, which may be defined as a common practice today. With the inability of performing ethnographic research without closeness with the participant, determining the boundaries between the researcher and the participant in regard to ethical concerns has become an essential and sensitive issue. This study aims to discuss the possibilities and limitations of researcher-participant closeness, which has been little discussed in the Turkish ethnography literature but is also a subject of curiosity, and to evaluate it in the light of observations and experiences in a field study. This study aims to discuss the possibilities and limitations of researcher-participant closeness, which has been little discussed in the Turkish ethnography literature but is also a subject of curiosity, and to evaluate it in the light of observations and experiences in a field study. In the field research carried out with the ethnographic process, an assessment is made within the framework of questions related to researcher-participant closeness, also benefiting from the discussions of auto-ethnography literature.

Keywords: ethnography, reflexivity, researcher-participant closeness and dialogic



EXTENDED ABSTRACT

Background & Purpose: Especially after the 1980s, in line with methodological developments and changes in qualitative research to comprehend the complex and layered structure of social life, the researcher-participant closeness began to be questioned more. At this point, changes have been seen in the researcher's position in the field, as well as their closeness to the world and people who are being researched.

Ethnography involves not only documenting an observed behaviour, but also analysing the context, meaning, and intention behind it. After James Clifford and George Marcus' edited volume *Writing Culture* (1986), ethnography was used to discuss many important debates in the social sciences, including postcolonial studies, intersubjectivity and intertextuality, self-reflexivity, intersectionality, gender, power, subjectivity, historiography, and the problem of objectivity. This has pushed qualitative researchers into a new paradigm, with the discovery of reflexivity at the forefront of methodological thought. Clifford also encourages ethnographers to be reflective and conscious of their impact on the text.

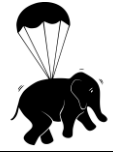
The intersubjective aspect of social life, as well as the premise that researchers and participants share meanings, need the development of new methodologies (England, 1994). The fact that problems such as field connections, intimacy, friendship, and the self are increasingly being explored and questioned in terms of writing them down can be attributed to the diversity and numerous uses of qualitative research discusses today.

It is nearly impossible to carry out ethnography or participant observation without developing closeness. The relationship between the researcher employing ethnography and the participant gets increasingly open, develops, and grows much closer. In ethnography, the relationship built with the participant as a result of this greater personal intimacy is critical to the data collected since it allows them to open up previously closed areas of communication. However, at this moment, another major issue emerges: dilemmas of ethics (Hall, 2009, p.264). Not only is the topic of closeness explored, but also how much and how to write down what is observed, as well as how to conduct a process in which the participant's opinion may be partial.

Although there is an increasing literature on methodologies for research in Turkey, there is still a significant gap. In this study, the evolution of the researcher-participant closeness in ethnography and qualitative research methodologies in general, as well as new notions that have emerged on researchers' agendas are discussed.

The main goal of this study is to investigate how reflexivity, intersubjectivity, friendship closeness, dialogical, and relational ethics have influenced the field's perspective with the introduction of new paradigms. In addition, a field study is reviewed in light of debates on these principles.

Research Method: This study focuses on methodological problems. As a result, scholars who have published on the topic of closeness in ethnography are cited. The concepts of reflexivity,



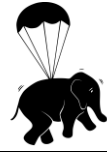
self-reflexivity, friend closeness, dialogic, and relational ethics are examined in the literature, and the discussions in relevant publications were shared. Then, in the light of these discussions, new questions and answers are exposed by examining a 7-month field research project conducted in UK using an ethnographic method with those concepts.

Conclusion: In this paper, the evolving notions of participant-researcher closeness in qualitative research, particularly ethnography, and how they are addressed within the context of new paradigms are examined.

The research procedure is given in light of the concepts addressed, taking into account the closeness built with the research participants and the various dynamics that were not previously considered with these notions. Tillmann-Healy's suggestion of adopting friendship as an attitude, rather than a method or goal, became an approach that is used in this study. However, it was discovered that this attitude was not just determined by the researcher but could also be developed collaboratively with the participants.

The researcher-participant closeness built through friendship may include emotions, expression, and empathy. As a result, ethnographic research appears to require closeness developed by keeping to ethical boundaries. At this point, there is the possibility of not just documenting what the participant states, but also revealing information about the researcher and allowing for mutual evolution.

It is possible to work in the field as friends, while keeping in mind the significance of being more open and honest about the research's limitations and partial nature. Researchers should continue to include themselves in the ethnographic process by considering where to position themselves, the questions it raises, how to conduct the research, and how to write about it, with a responsibility of "doing no harm to the other side".

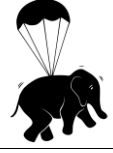


1. GİRİŞ

1980’li yıllardan bu yana sosyal yaşamın çok katmanlı, kompleks yapısını anlamak üzere nitel araştırmalarda yöntemsel ve metodolojik değişimlere, dönüşümlere tanık oluyoruz. Bu yazının merkezinde yer alan etnografi açısından değerlendirdiğimizde antropolojinin basit anlamıyla yeni ve egzotik dünyaların keşfi değil de aşına olana, kimse tarafından tam anlaşılmamışa ve anlamlandırılmaya çalışılan dünyaların keşfine yönelmesiyle yeni yöntemlere ve anlama biçimlerine olan ihtiyacın arttığı gözlenir (Marcus ve Fischer, 2013). Bu noktada sahada araştırmacının konumu, anlamaya çalıştığı dünyalara, kişilere olan yakınlığında da değişimler görülür. Bu yakınlık ihtiyacına ilişkin ilk önermelerden birine Harold Garfinkel’in Etnometodolojide Araştırma kitabında rastalanır: “Açıklamaların rasyonel özellikleri, üyelerin (i) ilgilendikleri şeyleri ve (ii) bu açıklamaları, bizzat kullandıkları organize somut (düzenli) toplumsal durumlarda nasıl ‘anladıklarından’ *bağımsız değildir.*” (2014, s.20) Feminist metodolojik ilkeler üzerine yazan düşünürlerden Marie Mies’in ifadesiyle “değerden arınmış araştırma önermesi, araştırma nesnelere karşı tarafsızlık ve kayıtsızlık ilkesi yerine, araştırma nesnelere ile kısmen yan tutan, kısmi özdeşleşmeyle gerçekleştirilen bilinçli tarafılık benimsenmelidir.” (1997, s.52). Gerek sosyal bilimlerden gerekse de feminist yöntembilim ve epistemoloji üzerine çalışan araştırmacılardan takip edilen bu tartışmalar sayesinde üretilen bilgi bugün bizi araştırmacının tarafsızlığı ve katılımcı ile olan yakınlığı konularında daha karmaşık ve farklı düşünmeye yöneltmektedir (Atay, 2016; Erdoğan ve Gündoğdu, 2020; Harmanşah ve Nahya, 2016; Çakır ve Akgökçe, 1995). Bir yandan yakınlığın kurulmadığı etnografik bir çalışma yapmanın imkansızlığı (Ellis, 2007) diğer yandan da bu yakınlığın sınırlarının ne olması gerektiği nitel araştırma yürüten, özellikle de etnografi süreçlerini takip eden pek çok araştırmacının üzerine düşünüp yazdığı konulardır (Arik, 2009; Zırh 2017; Şentürk 2015; Çubukcu 2011; Erdoğan, 2020; England, 1994; Denzin ve Lincoln, 2018).

Bu çalışma ile alan araştırmasında çoğunlukla tüm akademik metinlerden ve başkalarının deneyimlerinden bir ölçüde uzak kalan ve kendi deneyimine odaklanan araştırmacının katılımcıyla olan yakınlığına değinmek amaçlanmıştır. Etnografik araştırmada, araştırmacı bir yandan kendi dışında kalan yaşam ve dünya hakkında diğer yandan da kendisi hakkında kişisel bir öğrenme deneyimi yaşamaktadır (Atay, 2016, s.15). Fakat bu deneyimlerin paylaşımı her zaman kendine yeterince yer bulamamaktadır (Atay, 2016). Dolayısıyla bu çalışmaya yazarın kendi deneyimleri de dahil edilerek ve araştırmacı katılımcı yakınlığı alanındaki tartışmalar paylaşarak, özellikle Türkiye’deki alan araştırmacılarının birikimine katkı sağlamak da amaçlanmıştır.

Bu çalışmada özel olarak etnografide, genel olarak da nitel araştırma yöntemlerindeki dönüşümden, tanım ve konumlandırmalardaki farklılıklardan söz edilmektedir. Yeni paradigmanın gündeme gelmesiyle düşünömsellik, öznel arasılık kavramlarının sahaya bakışı nasıl değiştirdiğinin literatürdeki takibi yapılmaktadır. Ardından bu kavramların araştırmacı katılımcı arasındaki yakınlıkla bağlantılı olarak nasıl ele alındığı ve Bakhtin’in diyalojik kavramının sahadaki bu yakınlığı değerlendirmede nasıl bir lens olabileceği

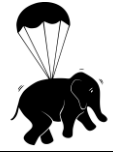


tartışılmaktadır. Sorunsuz olmayan bu yakınlık konularının aynı zamanda etik meseleleri kesen taraflarından da söz edilmektedir. Son olarak da tüm bu tartışmaların İngiltere’de yürütülen bir saha çalışması ile ele alınıp, araştırmacı katılımcı arasındaki arkadaş yakınlığı üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır.

2. ETNOGRAFİDE DEĞİŞEN ARAŞTIRMACI KATILIMCI YAKINLIĞI

Etnografinin farklı dönemleri kapsayacak tek bir tarifini yapmak mümkün olmasa da en yaygın kullanımını için Marcus ve Fischer’ın aktarımı oldukça anlaşılır: “Etnografi, antropoloğun başka bir kültürün gündelik yaşamını yakından gözlemlediği, kaydettiği ve içine katıldığı ve daha sonra bu kültür hakkında betimleyici ayrıntılara vurgu yaparak yazılar yazdığı bir araştırma sürecidir.” (Marcus ve Fischer, 2013, s.59). Etnografi sadece antropolojinin değil, pek çok farklı disiplinin başvurduğu bir süreçtir. Atkinson (2021), Ellis (2007, s.10) gibi araştırmacılar etnografinin uzun süredir sosyolojinin, özellikle de kent sosyolojisi alanında Chicago Okulu’nun öncülerinin eserlerinde ve sembolik etkileşimcilerin çalışmalarında, araştırma yöntemleri arasında yer aldığını ifade ederler. Akla gelen ilk etnografilerden Clifford Geertz (1973) etnografi yapmanın önemli öğelerinden biri olarak “kalın betimleme” kavramını ileri sürer. Bir kültürdeki anlam katmanlarını ortaya çıkarmak için sosyal eylemlerin ve bağlamlarının ayrıntılı anlatımını içeren betimleme türüne “kalın betimleme” (*thick description*) demiştir. Kültürün bir anlamlar ağı olduğunu ve etnografinin de bu anlamları yorumladığını ifade eder. Etnografi sadece gözlemlenen bir davranışı detaylandırmayı değil, aynı zamanda bu davranışın arkasındaki bağlamı, anlamı ve niyeti yorumlamayı da içerir. Amaç, kültürel bir eylemin içindeki anlamlı katmanları ortaya çıkarmak ve bu eylemlerin incelenen kültürün daha geniş çerçevesine nasıl uyduğunu anlamaktır. Geertz bunu insanın kendi ördüğü anlam ağlarını anlama çabasına yakın durma olarak ifade eder ve aslında çok erken bir dönemde sürece işaret eder (Geertz, 1973, s.5). Bu tanımlamalar etnografi ve en uzun zamandır parçası olduğu antropoloji disiplininin, kimi zaman sadece bir insan grubunu ya da bir grubun kültürünü anlamak ve betimlemek için kullanılan bir yöntem açıklamasından daha kapsayıcıdır, çünkü onu bir süreç olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım özellikle 1980’lerden sonra antropoloji ve daha geniş olarak da sosyal bilimlerdeki epistemolojik ve metodolojik farklılıkların ortaya çıkmasıyla kendini var etmiştir. Denzin ve Lincoln (2018), güncellenerek düzenli olarak basılan “The Sage Handbook of Qualitative Research” (*Sage Nitel Araştırma El Kitabı*)’nda nitel araştırmalardaki çeşitliliği vurgulayarak, farklı teorik yaklaşımların ve sosyal adalet söyleminin nitel araştırmanın evriminde önemli bir birlik oluşturduğuna işaret ederler. Bu birlik, eleştirel nitel araştırmanın uluslararası arenada yorumlayıcı bir sosyal bilim söyleminin önemli bir parçası haline geldiğini ifade eder (Denzin ve Lincoln, 2018, s.31). Etnografi de bu yorumlayıcı yaklaşım içinde kendine yer bulmuştur.

James Clifford ve George Marcus’un derleme çalışmaları Kültürü Yazmak (*Writing Culture*) (1986) antropolojide bilgi üretiminin ve onun temel yöntemi olarak etnografinin yeniden düşünülmesi için önemli kırılma noktalarından biridir. Bu çalışma sonrasında sömürgecilik-sonrası çalışmalar, öznel ve metinler-arasılık, öz-düşünümsellik, kesişimsellik, toplumsal

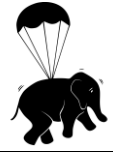


cinsiyet, iktidar, öznellik, tarih yazımı, nesnellik sorunu gibi sosyal bilimlere dair birçok önemli tartışma konusunun etnografi ile düşünülerek tartışıldığı gözlenir. Bu da beraberinde nitel araştırmacıları yeni bir paradigmaya itmiş, düşünümselliğin keşfini metodolojik düşüncenin merkezine yerleştirmiştir (akt. Finlay 2002, s.210; Zırh, 2017, s.59). Bu derlemedeki "Etnografik Alegori Üzerine" başlıklı makalesinde James Clifford (1986), etnografik metinlerin doğası gereği alegorik olduğunu iddia eder ve tıpkı edebi eserler gibi etnografilerin de karmaşık kültürel gerçeklikleri aktarmak için alegoriyi kullandığını savunur. Bu da etnografik yazının sadece bir kültürün doğrudan bir temsili değil, aynı zamanda etnografin yorumunu da yansıtan katmanlı, sembolik bir anlatı olduğu anlamına denk gelmektedir. Dolayısıyla etnograf, metnin alegorik doğasını şekillendirmede çok önemli bir role sahiptir. Yorumları, önyargıları ve teorik yönelimleriyle kültürel pratiklerin nasıl tasvir edildiğini ve anlaşıldığını etkiler. Bu noktada Clifford'ın dile getirdiği başka bir kavrama yakınlaşırız: Düşünümsellik. Clifford etnografı düşünümsel olmaya ve metin üzerindeki etkilerinin farkında olmak konusuna dikkat çeker.

Düşünümsellik en genel tarifıyla araştırmacıların kendi konumları, önyargıları ve katılımcılarla olan ilişkilerinin araştırma süreci ve bulguları üzerindeki etkisi üzerine eleştirel bir şekilde düşünme pratiğidir. Bu eleştirel düşünme şekli araştırmacının konumunun, bakış açısının ve varlığının etkisini inceler; kişisel tepkileri ve kişiler arası dinamikleri inceleyerek zengin bir öz-eleştirel iç görü sağlar; araştırmacının yaklaşımındaki bilinçdışı motivasyonları ve örtük önyargıları ortaya çıkarır; daha radikal bir bilinç oluşturarak diğerlerini güçlendirir; araştırma sürecini, yöntemini ve sonuçlarını değerlendirir; araştırma kararlarının metodolojik kaydını sunarak araştırmanın bütünlüğünün kamuoyu tarafından incelenmesini sağlar (Finlay, 2002, s.225). Böyle bir düşünme pratiği ile saha çalışmasını yürütmek sadece araştırmayı değil, araştırmacının kendini de etkiler, kendini keşfe neden olur ve araştırma soruları hakkında iç görümlere ve yeni hipotezlere yol açabilir. Bununla birlikte araştırmacının saha çalışmasının neredeyse kaçınılmaz olarak ortaya çıkardığı teorik pozisyonuna yönelik meydan okumalara daha açık olmasını da sağlayabilir (England, 1994, s.82).

1980'ler sonrasında nitel araştırmalardaki paradigma değişikliği sadece düşünümsellikle sınırlı kalmaz, araştırmanın, araştırmacı katılımcı ilişkisinin ortak bir ürünü olduğu kabulüyle, öznel arasılığı da kapsar. Anlamın belirli sosyal bağlamlar içinde müzakere edildiğini, aynı araştırmanın başka bir araştırmacı ile farklı bir hikâye ortaya çıkaracağı düşünülür. Artık araştırmacının varlığını ortadan kaldırmak değil, araştırmadaki özneliği fırsata dönüştürme imkanları düşünülür (Finlay, 2002, s.212). Sosyal yaşamın öznel arası doğası, araştırmacı ve katılımcıların ortak anlamlara sahip olduğu fikri, yeni yöntemler aramız anlamına gelir (England, 1994). Sahada kurulan ilişkiler, yakınlık, arkadaşlık ve benlik gibi konuların tartışılıp, bunu yazıya dökme yönetimi açısından daha fazla soru sormaya, sorgulanmaya başlanmasının da bu dönem niteliksel araştırma tartışmalarının geldiği bu çeşitlilik ve çoklu kullanım haliyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Gündelik hayata dair süreçlere ve olaylara bakabilmek için etnografide kullanılan en temel yöntem katılımlı gözlemdir. Bu sayede hakkında gözlem ve yorum yapacağımız dünya içine

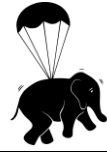


dahil olma, kendi benliğimizle dahil olma imkânı buluruz. Alpa Shah katılımlı gözlemin özelliklerini sıralarken, bağlılık, dayanıklılık, sürekli doğaçlama, alçakgönüllülük, sosyallik ve kendini başkalarına ve başkaları için verme becerisi gerektirdiğinden söz eder. Güzel bir benzetme ile katılımlı gözlem yöntemini şöyle betimler:

“(Katılımlı gözlem) diğer insanların hayatlarının denizine derinlemesine dalmamızı ve onlarla birlikte yüzmenin bir yolunu bulmamızı gerektirir... Aynı zamanda kişinin kendini geri alabilmesini ve bu konumdan bildiğini sandığı her şeyi yeniden düşünmeye hazır olmasını gerektirir. Ve sonra kişinin kıyıya geri yüzmesi ve bu kıyının neredeyse her zaman başladığı kıyından farklı olacağına hazırlıklı olması gerekir.” (Shah, 2017, s.53).

Goffman da katılımlı gözlemin temelinde arkadaşlık yakınlığı bağı kurmak olduğunu söyler (Akçaoğlu, 2022, s.419). Bu yakınlıkla peşinde olunan anlamı görme, diğer insanların hayatlarının denizine girme ve onlarla yüzme arzusudur. Etnografik araştırmalarda kurulan yakınlık, arkadaş yakınlığı, sınırların, mesafelerin yeniden düşünülmesini de beraberinde getirir. Yazının devamında daha fazla kullanılacak olan arkadaş yakınlığıyla neyin kastedildiğini anlamak için arkadaşlık üzerine daha fazla yazmak yerinde olabilir.

Nilgün Toker (2014) arkadaşlığı daha fazla bir ortaklık içinde olma ve dayanışma ile tanımlamaktadır. Ortak bir amaç için bir araya gelmiş olmak, önceden verili değil, sonradan kazanılan bir duygudaşlık olarak görmektedir. Bu duygudaşlığın duygu paylaşımından kaynaklı değil de ortak deneyimle kazanılan bir bağlanma tarzı olduğuna vurgu yapar. Yani arkadaşlığı yaşanan ortak deneyime bağlamaktadır (Toker, 2014). Dostluk ise geçici olmamasıyla arkadaşlıktan farklılaşır. *“Türkçe’de kimi zaman birbirinin yerine kullanılan ama kimi zaman da birbirine alternatifmiş gibi sunulan iki kelime var: arkadaşlık ve dostluk. Arkadaşlıkla sanki daha az derin olan bir ilişkiye, dostlukla ise özel, derin, saklı bir paylaşmaya işaret ediyor gibiyiz” (Toker, 2014, s.32).* Bu yazı kapsamında ele aldığım etnografi ile bağlantılı olarak arkadaşlık kelimesinin seçilmesi ve kullanımı Toker’in tanımlamasına denk düşüyor. Arkadaşlıkla daha az derin olan ama içinde olumlu duyguları barındıran tür bir yakınlık halini, tutumunu tarif ediyorum. Arkadaşlığın gündelik hayattaki anlamını, feminist yazın içindeki yeri, sosyal psikoloji disipliniyle ilgili yönleri üzerinden hızla düşünmek mümkün ancak konu nitel araştırma yöntemi olunca bunun üzerine çokça düşünülse de özellikle Türkçe’de az sayıda çalışma bulunuyor. Tillmann-Healy’nin (2003) ‘Friendship as Method’ (Yöntem olarak Arkadaşlık) adlı makalesi konuyla ilgili en fazla değinilen ve arkadaşlığı niteliksel bir araştırma yöntemi olarak ele alıp tartışan metinlerden biri olarak öne çıkıyor. Tillmann-Healy, Batı kültürleri için arkadaşlığı romantizm ya da akrabalık içermeyen, özellikle Amerikan kültürü için biraz da ikincil statüde bir kavram olduğunu vurguluyor: *“Sadece arkadaşız” ifadesindeki gibi kavramın ilişkiyi hafifleten bir tonu var (Tillmann-Healy, 2003, s.730).* *“Kişiler arası ilişkiler matrisinde arkadaşlık marjinal bir pozisyonda bulunuyor, ‘net bir normatif statüsü yok’ ve Werking’in ifadesine göre ise ‘en kırılğan sosyal bağ’ diye tanımlanıyor” (Tillmann-Healy, 2003, s.731).*

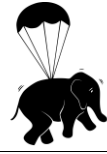


Arkadaşlığı ister Türkçe'deki kullanımı ile sevgi ve anlayış gibi olumlu duyguları barındıran (ama daha çok da Toker'in ifade ettiği gibi dostluğa kıyasla daha az derin bir ilişki olarak) isterse de Tillmann-Healy'nin ifade ettiği türde normatif statüsü olmayan hatta kırılabilir bir bağ olarak ele alalım, etnografide araştırmacı katılımcı yakınlığı açısından daha fazla gündeme geliyor, daha çok sorgulanıyor. Peki neden çoğunlukla etnografinin araçlarını kullananlar, araştırmacı-katılımcı yakınlığını dert ediyor, bu sınırları daha çok sorguluyor? Arkadaşlığın bir yöntem olarak düşünülmesi neden etnografi yöntemini kullananları daha çok meşgul ediyor? Bunlar sadece etnografi de değil nitel araştırma yürütenlerin pek çoğunun sorabileceği sorulardır. Carolyn Ellis'in sözünü ettiği gibi arkadaş yakınlığında olmadan nasıl güven ilişkisi kurulabilir ve bir topluluktaki insanlardan kendi hikayelerini anlatmaları nasıl beklenebilir? (Ellis, 2007, s.9). Bu noktada araştırmacıların başvurdukları farklı yöntem ve kavramlar var. England saha çalışmasını, araştırma durumunun hem araştırmacı hem de araştırılan kişi tarafından yapılandırıldığı diyalojik bir süreç olarak gördüğünü söylüyor (1994, s.84). Diyalojik kavramını daha detaylı ele almak bu yakınlığı ve onun getirilerini kavramakta fayda sağlayacaktır.

2.1. Yakınlığa Bakmakta Yardımcı Bir Kavram: Diyalojik

Bu çalışmada araştırmacı – katılımcı arasındaki yakınlık üzerine yazılanlar ve bu konunun ele alınma şekli hakkında öne çıkanlara değinilirken yazarın kendi araştırma deneyimimle bağ kurabilmesi de amaçlanmıştır. Bu ilişkideki yakınlığı kavramaya çalışırken araştırmacı ile katılımcı arasındaki diyalogu, bunun her iki taraf üzerindeki etkisini ve bu sırada edinilen bilgiyi de sorgulamak gerekir. Etnografide araştırmacı katılımcı ilişkisi hakkında yazılanlarda Mikhail Bakhtin'in diyalojik kavramına yer verildiği görülür (England, 1994). Bakhtin'e göre her bir ses devam eden bir beklenti ve diğer seslere yanıt verme sürecidir. Her ses her zaman başkalarının seslerini içerir. *“Herhangi bir ifade, sözel iletişim zincirinin bir halkasıdır. Kendinden önceki halkalara bağlı olmayan kendi kendine yeterli bir bütün değildir ve kendinden sonrakileri belirlemeyen bir başlangıç halkası da değildir. Zincirin bir halkası, sürekli sözlü iletişim sürecinin bir anıdır.”* (Bakhtin, 1986, s.84) Diyalojizm, Mikhail Bakhtin'in (1986) insanlar arasındaki (veya kişinin kendisiyle) diyalog potansiyeli aracılığıyla “ötekilik” ile karşılaşmaya ilişkin teorisidir. Her biri diğerlerini koşullandırma potansiyeline sahip olan anlamlar arasındaki sürekli etkileşimi içerir. Diyalogculuk, insanların tepkilerinin koşullu ve insani koşulların olumsal olduğu fikrine dayanır (akt. England, 1994, s.82).

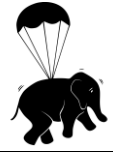
Bakhtin'in işaret ettiği bir diğer konu da kişinin başkası hakkında ölene kadar değişmeyeceği, yapamayacağı, hep olduğu gibi kalacağı konusunda kesin yargı ya da iddiasını etik dışı bulmasıdır. Bu düşünceyle araştırmacı katılımcı ilişkisini ele aldığımızda, araştırma raporunun ya da makalesinin yazıldığı süreçte sahayla ilgili saptamaların gözlem-araştırma anı ile sınırlılığı, sonrasında katılımcıların farklı davranışlar sergileyebilme ihtimalleri de olduğu düşünülebilir. Bakhtin'in diyalojik idealinde, araştırma raporu araştırma/makalesi katılımcıların kim olduklarının nihai bir ifadesi olarak değil, kendilerini oluşturmaya devam ettikleri sürekli bir diyalog olarak, olabilecekleri kişi olmaya devam ederken süreçte bir



karşılaşma olarak anlaşılmalıdır (Frank, 2005, s.967). Diyalojik kavramı, araştırmanın yazma süreci kadar, katılımcılarla kurulan iletişim açısından da önemli ipuçlarını barındırır. Bakhtin'e göre diyalogun bağlı olduğu kimi koşullar vardır. Ötekinin her kim olursa olsun başka biri olma kapasitesine sürekli açık olma halini gerektirir. Dahası, diyalojik bir ilişkide, bir kişi diğeri için oluşumu için sorumluluk alır. Diğeri için sesinin kendi sesine dahil olduğunun farkına varır. Bakhtin'e göre, öteki adına konuşmak hem objektifliğin ampirik yanılmasıdır hem de etik bir sorumluluk hatasıdır. Üstelik, diyalojik araştırma, katılımcıların hikayelerini, görüşme dışındaki yaşamlarını sadece dışarıdan gözlemci olarak dinlemekle değil, araştırmacının etkileşimli eylemleriyle bulunmasını, dahil olmasını amaçlar (akt. Frank, 2005). Bu katılım eylemlerinde araştırmacı pasif bir şekilde katılımcının hayatının neresinde olduğunu kaydeder, ifade eder. Herhangi bir araştırma eylemi mutlaka çalışma alanında etki yaratır: Araştırmacı sorduğu sorularla, gözlemci olarak varlığıyla katılımcıyı kendi üzerine düşünmeye teşvik eder. Bu sadece onun hayatını rapor etmek için değil, o hayatı değiştirmek içindir de (Frank, 2005, s.968). Böylesi bir bakış açısı araştırmacı katılımcı ilişkisinin karşılıklılığına ve dinamik yapısına, değişim potansiyeline de işaret eder. Bununla beraber araştırmacıya da önemli bir sorumluluk verir. Mekanik ya da yalıtılmış, nesnel bir araştırmacı katılımcı ilişkisinden farklı bir yakınlığı gerektirmektedir. Araştırmacının da değişim içinde olduğuna, değiştiğine dair bir süreç vardır. Bu yaklaşımı benimseyip uygulayabilmek sahada sadece araştırmacı kimliğimizle sağlanabilir gibi durmuyor. Bu noktada yakınlığa ihtiyacımız var. Tillmann-Healy'nin arkadaş yakınlığı bunun için bir ölçüde açıklayıcı olabilir.

Arkadaşlığa bir tür yöntem gibi eğilen Tillmann-Healy (2003) arkadaşlıktan faydalanmak için "tüm vizyonu" benimsemeye gerek olmadığını, katılımcılara "arkadaşlık duruşu" ile yaklaşılabilirliğini, saygılı davranılabileceğini, insan onuruna saygı gösterilebileceğini, hikayelerinin onurlandırılabilirliğini, empati ile dinlenebileceğini ve elde edilen verinin hassas bir şekilde kullanılabilirliğini ifade eder. Bu sayede yakınlığı araştırma içinde arkadaşlığın kimi unsurları ile sınırlar (Owton ve Allen-Collinson, 2014, s.287). Benim de yaklaşımsal olarak benimsediğim bu görüşe göre yöntem olarak arkadaşlık, "diğeri"ni anlamlı ve sürdürülebilir şekilde bilmek amacıyla kullanılır. Her ne kadar yöntem dense de belki yöntemsel yaklaşım demek daha doğru bir ifade olur. Böylesi bir yöntemsel yaklaşımın araştırmacı ve katılımcı arasındaki hiyerarşiyi azalttığı, diyalojik bir ilişki kurduğu ve sürdürdüğü, dışavurumcu, duygusal ve empatiye davet eden bir bakım etiğine de sahip olduğu ifade edilir (Owton ve Allen-Collinson, 2014, s.285). Bu elbette feminist yöntem yazınında da sıkça karşılaştığımız bir duruşun ifadesiyle paralellik gösterir.

Etnografik araştırmada, yakınlık, arkadaşlık üzerine düşünürken, araştırmacı bir yandan kendi üzerine düşünme yazma imkanını da geliştirebilir. "Duygusal kaynaklara ek olarak, arkadaşlıklar kimlik kaynakları da sağlar. Benlik ve öteki kavramları süregelen ilişkiler bağlamında oluşur, pekiştirilir ve değiştirilir" (Tillmann-Healy, 2003, s.731). Böylece araştırmacı sadece anlamaya çalıştığı dünyanın ipuçlarını toplamakla kalmaz, aynı zamanda kendisini, kendisinin etkilerini de gözlemler ve araştırmaya dahil edebilir. Düşünümsellikle

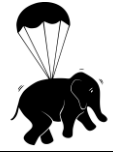


paralel bir çizgide giden bu kavramsallaştırmanın sahadaki farklı tür yakınlıklar kurmada ya da mevcutları anlamlandırmada fayda sağlama ihtimali bulunmaktadır.

2.2. Etik Boyutun Önemi ve Karmaşası

England, feminizm ve postyapısalcılığın coğrafya disiplini beyaz, Batılı, orta sınıf, heteroseksüel erkekler dışındaki seslere açıp, sosyal dünyanın karmaşıklıklarının daha eksiksiz bir analizini sağlarken, yeni etik sorunları da gündeme getirdiğini ifade etmektedir (England, 1994, s.81). Etnografiyi yöntem olarak kullanan araştırmacı ile katılımcı arasındaki ilişki her geçen gün daha da açık olur, gelişir ve önemli ölçüde yakınlık artar. Etnografide, bu kişisel yakınlığın artması, katılımcı ile geliştirilen ilişki, toplanan veri açısından oldukça önemlidir, önceden aralarında sınırlı olan belli alanların bu yakınlıkla açılması mümkün olur. Ancak bu noktada da önemli bir başka mesele gündeme gelir, etik açmazlar (Hall, 2009, s.264). Niteliksel araştırmalarda da her geçen gün artan etik ilkeler, geçilmesi gereken komisyonlar, alınması gerekli olan kurul onayları, imzalanması gereken belgeler kurumların da bunu önemseydiğini gösteriyor. Öte yandan etik kurul onaylarını aldığımız yerlerin ilkeleri sahada karşılaştığımız çeşitli sorunlar ve tutumumuz açısından tek başına yeterli oluyor mu? Pek çok araştırmacının gözlem ve değerlendirmeleri bu belge ve onayların tek başına etkili olmadığı, araştırmacıya sahada daha fazla rol düştüğü yönündedir.

Ellis (2007) az sayıda araştırmacının gösterdiği bir cesaretle, 1970'lerde öğrenciyken yürüttüğü araştırmalardan bugüne kadar öne çıkan çalışmalara uzanan bir dizi araştırma sahasında katılımcılarla kurduğu ilişkideki yakınlığı anlatır. Daha sonra da bunu yazma sürecinde zamanla öğrendikleriyle ve dönemin değişimi ile nasıl farklılaşan bir etik anlayış, yol-yöntem geliştirdiğini paylaşır. Bir yandan yaşamının farklı dönemlerini, araştırma süreci sonrası yazdıklarının sahada yarattığı etkiyi, diğer yandan da coğrafi ve sosyal olarak farklı bir grupla, ölen partneriyle, annesiyle ya da öğrencileriyle kurduğu ilişkileri anlatan pek çok farklı konuya değinir. Bu sayede etik meselelerin araştırmacının yaşadıkları ve öğrendikleriyle nasıl şekillendiğine, araştırmacının kendine nasıl dersler çıkardığına, yıllar içinde etik tutum içinde olma oto-etnografi üzerine çalışmanın birbiriyle nasıl ilişkili geliştiğine tanıklık etmek mümkün olur. Sadece nasıl ilişki kuracağı değil, yazdıklarının ne kadarının ve nasıl yazılacağına, yazdığı kişinin katılımının kimi zamanda kısmi görüşünün alındığı bir süreci nasıl yürüttüğü görülür. Bu süreci ilişki etik olarak adlandırır. Araştırmacıların zihinleri ve kalpleri ile hareket ettikleri bir süreç olarak tanımlar. Diğerleri ile karşılıklı kişisel bağları anlayabilmenin ancak özel ve diyalogu sürdürerek mümkün olacağını ifade eder. Sadece etnografi, otoetnografi yapmak değil, yazdıktan sonra araştırmanın farklı aşamalarında, hakkında yazdığınız kişi ile birlikte süreci yürütmenin ilişki etik açısından önemi, onu esas olarak oluşturan şey olduğunu aktarır, sergiler (Ellis, 2007). Bununla birlikte araştırma sürecinde katılımcıların hala çalışma içinde yer almayı isteyip istemediklerini kontrol etmeyi, bir tür süreç rızası olarak adlandırdığı bu kontrolü uzun erimli etnografik araştırmalarda gerçekleştirmeyi önerir (Ellis, 2007, s.23).



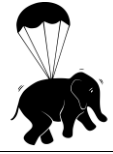
Bakhtin'in diyalojik idealine yeniden dönecek olursak, bu yaklaşım için en etik olmayan aktarımlardan biri katılımcının görüşme yapıldığı sıradaki anlatımını değişmez, "o ana özgü değil de hayatının sonuna kadar savunabilecekmış" gibi düşünerek aktarmaktır. Bu noktada araştırmacının etnografik bir araştırmanın notlarını yazıya dökerken anlatım dilinde katılımcının ifadesini hapsedmeyeceği bir yol geliştirmesi gereklidir. Bu da araştırma sonrasındaki, yazımla ilgili önemli etik konulardan biri olarak düşünülebilir.

Cinsiyet, yaşam öyküsü, göç, ev hikayeleri gibi kişisel anlatımların ağırlıkta olduğu konular hakkında görüşme yaparken her iki tarafın da beklediği bir yakınlık olduğu hissedilebilir. Ancak baştan arkadaşlık yakınlığı kurmak üzere araştırmaya başlamak araştırmacı ile katılımcının arasına mesafe koyma çabası kadar tuhaf olabilir. Nitel araştırma sahasında, nereye gideceğini her zaman kestirmenin mümkün olmadığı, başta sorulan sorulardan farklı cevaplara ve yeni sorulara ulaşabilmenin mümkün olduğu bir süreçte etik sınırlarımızı sadece kurullar değil de "karşı tarafa zarar vermeme" sorumluluğu ile araştırmacı olarak belirlemek, bunu da tek başımıza değil katılımcı ile tüm süreçte birlikte ve diyalogta kalarak yürütmek önemli görünüyor.

3. BİR SAHA ARAŞTIRMASINDAN KARŞILAŞMALAR, YAKINLIK VE TEREDDÜTLER

Çalışmanın bu bölümünde antropoloji disiplininin pek çok metinde görülebilen birinci tekil şahıs anlatımla, yazarın yani benim anlatımımı saha araştırmasında araştırmacı katılımcı yakınlığına dair deneyimler aktarılmaktadır. Anlatım dilindeki farklılık, tam da tartışılan konunun araştırmacının katılımcıyla, araştırmayla arasındaki ilişkinin merkeziliği ile doğrudan ilgilidir.

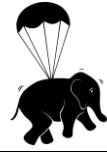
Doktora sonrası araştırması yapmak üzere Mart 2023'te yedi ay için İngiltere'de gittiğim şehirde doğrudan ya da dolaylı herhangi bir bağlantı kişim yoktu. Gitmeden önce Türkiye'den göç edenlerin açtığı sosyal medya sayfalarını takip ediyordum. İngiltere'ye gittiğimde 6 Şubat'ta Kahramanmaraş merkezli depremin hemen sonrasında ülkede yaşanan büyük yas, yurtdışında yaşayan göçmenler tarafından da paylaşılıyordu. Sosyal medyadaki sayfa moderatörlerinden birine araştırma amacımı, geliş nedenimi yazdığımda hızlı ve sıcak bir karşılama ile cevaplandım. Bulduğum şehirde ve daha geniş bir bölgede yaşayan Türkiyeli göçmen kadınların üyesi olduğu iki WhatsApp grubuna dahil olmam sağlandı. Her iki grupta da kendimden ve araştırmadan bahsettim. Şehirdeki buluşmalardan ve diğer bir araya gelişlerden bu gruplar sayesinde haberdar oldum. Türkiyeli göçmenlerle karşılaşma ve tanışmalarım bu buluşmalarla başladı. Kadınlar çoğunlukla birlikte vakit geçirip sohbet etmek amacıyla WhatsApp grubunda tanıdığı ama (bir ölçüde de Pandemi yüzünden) yüz yüze tanışmadıkları diğerleriyle bir araya geliyorlardı. Ayda bir ya da iki kez şehir merkezindeki bir kafede, parkta, restaurantta buluşuyorlardı. Yalnız, çocuklarıyla ya da anneleriyle katıldıkları da oluyordu. Eşlerin katılımı önceden kararlaştırılan bir konuydu. Katıldığım ilk buluşmadan itibaren farklı zamanlarda ve amaçlarla İngiltere'ye yerleşmiş, orta sınıf mensubu oldukları izlenimi veren, yarı zamanlı çalışan ya da çalışmayan, çoğunlukla yüksek eğitimli, karma bir



kadın grubuyla karşılaştım. Beni de araştırma bahanesiyle gelip İngiltere’de kalacak biri gibi düşünme eğilimindeydiler. Dolayısıyla bir yandan içeriden; onlar gibi İngiltere’ye yerleşme sürecinde olan bir kadın, diğer yandan da dışarıdan; pek çoğunun tam olarak ne hakkında çalıştığı hakkında fikri olmayan (grupta açıklamış olmama rağmen) bir araştırmacıydım. Bu noktada Göze Orhon’un makalesinde (2014) Robert Merton’un (1972) içeriden-dışarıdan konumlarını ele almasına benzer şekilde; sabit olmayan, içeriden ya da dışarıdan olma konumunu kendiliğinden daha avantajlı bir yerde görmeyen, içeriye dair bilginin ancak duygulanım yoluyla anlaşılabilirliği iddiasına paralel bir ilerleyişle, araştırmacı olarak süreçte değişen konumlarım ve hislerime yer vermenin okuyucuya daha iyi bir aktarım sağlayacağını düşündüm. Buluşmalarda bana medeni durumum, eğitim durumum, şehirde nasıl ve nerede kaldığım hakkında sorulan tüm soruları yeri geldikçe açıklıkla yanıtladım. Birebir görüşmeler sırasında daha fazla sorduğum sorularla araştırmacı konumundayken, ortak buluşmalarda onlardan biri gibi ben de katılımcıydım, şehirde dolaşırken beni evinde ağırlayanların mahallelerini gezerken gözlem yapar konumdaydım.

Araştırmayla Türkiyeli göçmenlerin evlerini tarif etmeye ve ev içi materyal dünya ile kurdukları ilişki ile aidiyet, benlik ve duyguları arasındaki bağları anlamaya, geçmiş evleri, ev idealleri ile kurdukları ilişkiyi kavrama çabasıydım. Etnografik gözlem notları tuttum, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim. Ev ve duyguların dahil olduğu bir araştırma konusunda görüşmecilerin de gönüllü olduğu süreç ağırlıkla yaşam öyküsü aktarımı, ev hikayeleriyle ilerledi. Bir yandan da araştırmacı olarak kendi deneyimlerimi duygularımı da oto-etnografinin imkanları ile buluşturmaya çalıştım.

Birbirleriyle farklı türde yakınlıkları olan göçmen kadınları ortaklaştıran WhatsApp grubu, ortak dertler, dayanışma ve sosyalleşme ihtiyacına da karşılık gelen bir ortamdı. Araştırmadan yüz yüze bahsettiğimde, görüşmeler yapacağımdan söz ettiğimde kendiliğinden “*Benle görüşebilirsin, işine yararsam?*” şeklinde olumlu yanıt verenler de sessiz kalanlar da oldu. Sessiz kalanlardan bazıları aradan belli bir zaman geçip beni daha sık gördükten ve ortak arkadaşların görüşmelerden bahsetmesinin ardından görüşmeyi kabul etti. Bu grup buluşmaları dışında yeni birileriyle tanışmak için gittiğim (davet edildiğim) bir müzik enstrüman kursunda araştırmadan ve kendimden bahsettikten sonra müziğe ve enstrüman çalmaya olan ilgimden söz ettim. Özellikle kadın katılımcılar kursun başlamasından epey zaman geçmiş olmasına rağmen benim de katılmamı önerdiler. Kurs saatleri dışında yardımcı olabileceklerini söylediler. Onlar sayesinde yeni bir müzik enstrümanına yakınlaşma, başlangıç yapma imkânı buldum. Karşılaştığım kişilerin bazılarında gördüğüm bu yakınlık sayesinde yabancı olduğum bir ülkede benle aynı dili konuşan kadınlarla kendimi güvende ve rahat hissedebildim: “*Bir ihtiyacın olursa buradayız.*” diyenler, başka işleri sağlık sorunları olmasına rağmen araştırmama destek olmak için “*Önce senin çalışmanı bitirelim*” diyerek ertelemeden görüşme yapanlar, şehirde katılabileceğim aktivitelerden haberdar edip, sosyalleşmeme yardımcı olanlar, evlerine davet ettiklerinde ikramlarla Türk yemekleri ile “*Özlemiştir*” diyerek candan davrananlar, hepsinden de önemlisi hayatlarının önemli ve özel kısımlarını paylaşanlar, gündelik yaşamlarına beni alanlar oldu. Bu yakınlıktan söz etme sebebim mesafeli ve formal



bir araştırmacı katılımcı ilişkisinde bu türden yakınlıkların pek de mümkün olmadığını, bunun da araştırmayı doğrudan etkilendiğini aktarabilmek maksadıyladır.

Araştırma sürecinin, görüşmecilerin, katılımcılarla ilişkinin tümünden sorunsuz olması mümkün mü? Sahada araştırmacı ile katılımcı arasında kurulan ilişkinin her zaman ve sadece olumlu duygular içermediğini, araştırmacı olarak kabul edilmenin kolay olmadığını Türkiye’de yapılan pek çok araştırma ve aktarılan deneyimlerden de biliyoruz (Arık, 2009; Erdoğan, 2020; Zırh 2017; Şentürk 2015). Bulduğum sürenin sınırlı olması, konunun katılımcıların göçmen olma haliyle yakından ilgili olması ve yaşadıkları kimi güçlükleri bir yabancıya anlatmanın rahatlatıcı etkisi araştırma sürecindeki kimi zorlukları nispeten hafifletti.

Carolyn Ellis “...kendinizi anlamak başkalarını anlamakla birlikte olur. Oto-etnografi kendiniz ve dünya için anlamlı bir şeyler yapmak için bir yol sağlar.” (Ellis, 2007, s.13) derken tutkulu bir bilme, anlama biçimini ifade ediyordu. Ellis, kişisel olanı kültürel, sosyal ve politik olanla birleştiren araştırma, yazma ve hikâye anlatımını düşünömsel bir yaklaşım olan oto-etnografi ile ele alır. Araştırmalarında bireylerin yakın ilişkiler içinde kimliklerini, duygularını ve anlam oluşturmayı nasıl müzakere ettiklerine odaklanır. Bu açıdan da etnografi ve arkadaşlık, etik konular, sınırlar üzerine eğilir. Oto-etnografinin bilgisi, yeni başladığım araştırma içinde kurduğum ilişkilerde kendim ve katılımcılar üzerine daha fazla düşünmem, yorumlamama imkân sağladı. Crang ve Cook’un ifade ettiği gibi “araştırmaya neyi getirdiğimiz, ne aldığımızı etkiler.” (Hall, 2009, s.269). Yakınlıkla gelen sohbetlerde araştırmacının da kendi yaşamının türlü detayları hakkında konuşması, yani araştırmaya taşıdıkları, katılımcılardan neleri alıp neleri alamadığımızı etkiler mi? Böyle düşününce araştırmacı duruşu, dış görünüşü, her tür sözü de zaten araştırmada etkili olmuyor mu sorusu sorulabilir. Dolayısıyla araştırmacı olarak katılımcıyla kurulan yakınlığın zamanlaması mı yoksa araştırmacının kendiyile ilgili neleri paylaşabileceğinin sınırları mı önemli? İşte bu süreçte sorduğum sorulardan bazıları bunlardı. Bu soruların devamında da ikinci bir konu olarak etik ilkeler, çizgiler meselesi belirdi. Dolayısıyla aslında arkadaşlık ya da yakınlık gibi konularda katılımcıların beklenen cevapları vermesi, esas düşüncelerini kendilerine saklamaları ya da araştırmacıyı tanımadan önce rahat anlatabilecekleri konuları, tanıdıkça anlatmama ihtimalleri de bulunuyor. Araştırmada yaşadığım belki de en büyük zorluk, şeffaf olma ile sınırları koruma arasında gidip gelirken kısıtlı bir sürede karşı tarafın güvenini kazanmaktı. Bu noktada hazırlıklı olmadığım bir mesele ortaya çıktı: sosyal medya üzerinden arkadaş listesine dahil olmak ya da olmamak.

Sosyal medya hesaplarım arasında kişisel tutmak istediğim Instagram hesabıma araştırma katılımcılarının birkaçından takip isteği gelince kısa bir süre düşündüm ve kabul ettim. Güven ilişkisi geliştirebilmeleri için beni tanımaları gerekiyordu. Algoritmanın da etkisiyle kabul ettikçe sayının artma ihtimalini düşünerek, araştırmacı yönümün sergilendiği, çalışmalarımın görsellerinin olduğu yeni bir hesap oluşturdum. Gelen istekleri bu hesaptan kabul etmek beni tanımaları açısından kolaylaştırıcı oldu. Ancak bu defa da araştırmacı hesabımda olmasına rağmen, kişisel hesabıma davet gönderen bir katılımcının talebini bekletmem karşı tarafta bir hayal kırıklığı yarattı ve yönetmekte zorlandığım bir soruna neden oldu. Benim kuşağım için

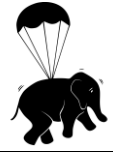


her zaman çok büyük bir önemi olmayan sosyal medya hesaplarında kabul-red durumunun başka bir kuşakta (ya da tamamen bireysel hassasiyetten kaynaklı) önem taşımasına dair bir hazırlığım yoktu. Yakınlık, arkadaşlık üzerine düşünürken, bugün sosyal medya hesaplarının paylaşımı, kullanımı kendince adabı artık biz araştırmacılar için de dikkate alınması önemli bir mesele gibi durduğunu başka araştırmalarda da görebiliriz (Hall, 2009). Katılımcının yaşadığı bu hayal kırıklığı benimle iletişimini hızla sınırlamasına neden oldu. Kalış süresinin uzaması halinde grup dinamiklerinde bana karşı farklı tepkilerin gelişme potansiyelini de doğurdu.

Yakınlığın tedirginliği sadece araştırmacıyı değil, katılımcıyı da etkileyebilir. Görüşme sırasında fazla özel paylaşımda bulunduğunu düşünen kişilerin bundan duyduğu tedirginlikle araştırmacıyla mesafe geliştirmesi, görüşme sonrasında kalabalık buluşmalarda birebir görüşmedeki heyecanı taşınamaları, bazı hal ve tavırların değişimi bunun göstergeleri olarak sıralanabilir. Bir diğer tedirginlikse görüşmede alınan gönüllü etik onam formuydu. Artık her araştırmada katılımcı tarafından imzalanması kurulmaya çalışılan yakınlık için hayli tedirgin edici olan bu formlar esas olarak katılımcıyı ve aktardığı bilgiyi korumayı amaçlasa da resmi formatları katılımcıların bazılarında huzursuzluk ve endişe yarattı.

Bahktin'in diyalojik kavramıyla işaret ettiği karşılıklı bilme, güçlenme ilişkisini saha çalışması açısından düşündüğümde görüşmelerin bazı bölümlerinde katılımcıların kendi davranışlarını gözden geçirirken belli bir farkındalık sağlama, geçmişe bakıp değerlendirirken, yorumlarken güvenli bir ortamda hissederek öz değerlendirmeler yapabildiklerini gözlemledim. Kimi zaman dilini konuşamadıkları bir ülkeye yerleşip, daha önce yapmadıkları işlerde çalışıp, İngiltere'de yaşamayı başardıklarının farkına varmaları katılımcılarda görüşme sonunda güçlenme hissi yaratıyordu. Böylesi farkındalıklara ve güçlenmeye kapı aralayan bir görüşme gerçekleştirmek gerek katılımcı gerek araştırmacı açısından önemli bir etkiye sahiptir. Anlatılanları yükü ne kadar ağır olursa olsun, katılımcıların bununla baş etme ve güçlükten çıkma öykülerini dinlemek araştırmacının da güçlenmesine olanak sağlıyor. Böylesi görüşmeleri yapabilmek kimi zaman beklenmedik hızda bir yakınlığa da sebep oluyor. Burada görüşmenin yarattığı etkinin karşılıklılığının göz ardı edilemez bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

“Bir yöntem olarak dostluk, radikal bir karşılıklılık, "onları" incelemekten bizi incelemeye doğru bir geçiş gerektirir” diyor Tillmann-Healy (2003, s.735). Araştırma sürecinde bir yandan katılımcıların göçmen kadınlar olarak anlattıklarını dinliyor, diğer yandan da kendi uzun süreli ziyaretimde bu ülkede yabancı olmayla ilgili düşüncelerimi, hislerimi gözden geçiriyordum. Beraberinde göçmen kadınların ısrarlı sorularından kaynaklanan gelecekle ilgili kendime yeni sorular sormaya başladım. *“Burada kalacak mısınız?”, “Oturma izni için süreci başlattın mı?” “Şimdi döneceğim diyorsun ama fikrin değişir, vakit kaybetme.”* Bu soru ve yorumlar kendi deneyimlerinden yola çıkarak aktardıkları çoğunlukla arkadaşça öneri ve yönlendirmelerdi. Daha önce aklımda olmayan bir konuyu araştırmacı olarak ben de saha çalışması sırasında kendime yönelttiğim farklı tür sorular içinde buldum. Başka bir ülkeye yerleşme düşüncesinin yanı sıra yalnız başına ilk defa bu kadar uzun süre yurtdışında bulunan bir kadın olarak hissettiklerim, onların bana kendi hikayelerinde anlattıklarıyla kimi benzerlikler taşıyordu.



Özellikle de İngiliz toplumuna alışma, yadırgama, iletişim kurma gibi konularda paylaştıkları zorluklar ve bunlara eşlik eden duygular, kendi duygularımı anlamamda çok etkili oldu.

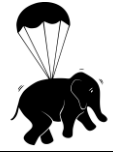
Etnografi tarif edilmekten öte yaparak deneyimlenerek öğrenilen (Zırh, 2017), yol bulunan bir yöntem, süreç olarak da görülebilir. Araştırmacının her tür farklı durum ve karşılaşmaya açık, esnek olabilmesini, konumunu sabit ve durağan düşünmemesini de beraberinde getiriyor. Fuller'in ifade ettiği gibi gerçekte gündelik hayatta bizler de sabit bir konumda durmuyoruz. "...farklı durumlar, farklı mekanlar ve farklı insanlara bağlı olarak, kendimizi, kimliklerimizi ve kişiliklerimizi sürekli olarak yeniden konumlandırıyor ve yeniden müzakere ediyoruz." (akt. Hall, 2009, s.270). Araştırmacı da sahada bunu yapıyor. Goffman'ın da belirttiği gibi araştırmacının sosyal ilişkileri stratejik ve militan bir şekilde ele almak konusunda becerikli olması elzem görünüyor.

Katılımcılardan birinin beni tanıştırdığı arkadaşı, aktardığı araştırma konumu hemen kavrayamayınca sabırsızlıkla "*Aman anlasana bizleri inceliyor, yaşamlarımıza bakıyor, araştırmasının sahasıyız biz*" deyiverdi. Ne yaptığımı anlamaya çalışan arkadaşının şaşkınlık ve tedirginlikle kaplı yüzünü görünce tam olarak ne diyeceğimi bilemedim. Yakın olduğunu düşündüğüm birinin araştırmadan hiç söz etmediğim bir anda, beni tanıtırkenki bu açıklığı şaşkınlık yarattı. Fuller'in ifade ettiği gibi etnografinin araçlarıyla çalışırken kim olduğumuzu sürekli müzakere ettiğimiz, bir yandan belki de kendimizi pek de kendimiz olmaya bırakmadığımız bir ortamdayız.

Tillmann-Healy arkadaşlık ve etnografik çalışma arasında benzerliklere vurgu yapıyor: "*Her ikisi de dünyada başkalarıyla birlikte olmayı gerektirir. Arkadaşlık ve saha çalışması topluluklarına giriş izni almamız gerekir. Rollerimizi (örneğin öğrenci, sırdaş ve savunucu) müzakere eder, ilişkiyel bağlam gerektirdikçe birinden diğerine geçeriz.*" (2003, s.732). Sahaya girmek kadar sahadan çıkmanın bir müdahale olduğunu iddia eden Burawoy da şöyle diyor: "*Sahadan ayrılmak da bir "müdahale" dir, çünkü o zaman katılımcılar genellikle iyi sakladıkları sırları açıklar veya daha önce sormaya cesaret edemedikleri soruları ortaya atarlar*" (1998, s.17).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu yazıda etnografi yöntemini kullanırken kaçınılmaz olarak katılımcılarla kurulan yakınlık üzerine düşünerek, bu yakınlığı tanımlamaya ya da sorgulamaya çalışan bazı araştırmacıların kavramlarına odaklanıldı. Bu çerçevede, nitel araştırmalardaki yeni yaklaşımların seyri izlendi. Düşünürselliğin ve özneler arasılığın gündemde daha fazla olmasıyla araştırmacı katılımcı arasındaki yakınlığın farklı şekillerde ele alınabileceğine dair literatürdeki tartışmalar paylaşıldı. Yürütülen araştırmada katılımcılarla kurulan yakınlığa ve önceden hesaba katılmayan farklı dinamiklere tartışılan bu kavramlarla bakılarak, araştırma süreci yeniden gözden geçirilerek paylaşıldı. Tillmann-Healy'nin sözünü ettiği arkadaşlığın bir yöntem olarak ele alınması ya da amaçlanmasından ziyade bir arkadaşlık duruşu, tutumu olarak benimsenmesi bu çalışma kapsamında araştırmacı olarak benimseyip kullandığım bir yaklaşım oldu. Ancak



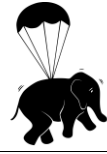
bu tutumun sadece araştırmacı tarafından belirlenmediği katılımcılarla birlikte kurulabildiği de gözlemlendi. Daha yakın olmak isteyen ya da hiç yakın olmak istemeyen katılımcılarla uzun süreli bir etnografik çalışma yapmanın zorlukları bulunmaktadır. Özellikle de küçük grup etkileşiminin olabildiği yerlerde araştırma süreci hızla araştırmacının aleyhine dönebilmektedir. Arkadaş olma ve birbirinin tanımanın yeni araçlarından sayılabilecek sosyal medya hesapları araştırmacıların özellikle saha çalışması öncesinde akılda tutması gereken önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Araştırma süreci kadar yazma sürecinde de araştırmacının etik bir duruş sergilemesi gerekmektedir. Bu anlamda Ellis'in ilişkiyel etik olarak tarif ettiği duruşa paralel, araştırmanın çeşitli istasyonlarda katılımcılarla bir rıza kontrolünü sağlamak gerekmektedir. Bakhtin'in diyalojik yaklaşımından yola çıkarak araştırma süresince ve sonrasında yazım sürecinde de araştırmacı katılımcı ilişkisinin sabit ve durağan değil, dinamik ve duyguları içeren, yakınlığa ihtiyaç duyan bir ilişki olduğu farklı etnografik araştırma sürecinde de görülebilmektedir.

Arkadaşlık yakınlığı ile kurulan araştırmacı katılımcı ilişkisinin duyguları, dışa vurumu ve empatiyi de içermeye potansiyeli bulunmaktadır. Dolayısıyla etik sınırları gözetenek kurulan yakınlık etnografik araştırma için kaçınılmaz görünmektedir. Bu noktada sadece katılımcının anlattıklarının kaydı değil, aynı zamanda araştırmacının kendisiyle ilgili bilginin de açığa çıkması ve karşılıklı dönüşüme de kapı aralama potansiyeli bulunmaktadır. Sürekli kendini yenileyen, dinamik bir alan olarak nitel araştırma yöntemleri bugün sahip olduğu çeşitlilikle Geertz'in ifade ettiği "insanın kendi ördüğu anlam ağlarını" anlama çabası için müthiş bir berekete sahip görünmektedir.

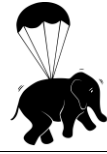
Araştırma sürecinin içinde olmanın, başkalarının hayatlarının denizine dalmanın çok kaygı verici olduğu açıktır. Bununla birlikte, Geraldine Pratt'in (1992, s.241) belirttiği gibi, "bir pozisyon almak için zemin oluşturmak ve -kendisi için ve kesinlikle başkaları hakkında- konuşma hakkı hiçbir şekilde sorunsuz değildir." Araştırma ve bu araştırmanın sınırlılıkları ve kısmi doğası hakkında daha açık ve dürüst olmanın önemini akılda tutarak arkadaş yakınlığında sahada olmanın mümkün olduğu düşüncesindeyim. Kendimizi konumlandırdığımız yeri, bunun şekillendirdiği soruları, araştırmayı nasıl yürüttüğümüzü ve nasıl yazdığımızı düşünerek, "karşı tarafa zarar vermeme" sorumluluğunu taşıyarak etnografik sürecin parçası kılmayı sürdürmeliyiz.

Kaynakça

- Akçaoğlu, A. (2022). Etnografik araştırmalara ilişkiyel sosyolojinin katkıları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(3), 415-431.
- Arık, H. (2009). Kahvehanede erkek olmak: Kamusal alanda erkek egemenliğin antropolojisi. A. Alkan (Ed.), *Cins cins mekan* içinde (ss. 168-201). Varlık.
- Atay, T. (2016). Sunu. R. Harmanşah, & Z. N. Nahya (Eds.), *Etnografik hikayeler* içinde (ss. 9-17). Metis.



- Atkinson, P. (2021). *Etnografi el kitabı* (G. Kaçar Tunç, & F. Güllüpnar, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bakhtin, M. M. (1986). *Speech genres and other late essays*. University of Texas Press.
- Burawoy, M. (1998). The extended case method. *Sociological Theory*, 16(1), 4-33.
- Clifford, J. (1986). On Ethnographic allegory. In J. Clifford, & G. E. Marcus (Eds.), *Writing culture: The poetics and politics of ethnography* (pp. 98-121). University of California Press.
- Clifford, J., & Marcus, G. E. (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. University of California Press.
- Çakır, S., & Akgökçe, N. (1995). *Kadın araştırmalarında yöntem: Farklı feminizmler açısından*. Sel.
- Çubukçu, S. U. (2011). Mekanın izdüşümünde 'toplumsal cinsiyet': Sulukule mahallesi ve Romanlar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 83-106.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE handbook of qualitative research* (Fifth Edition). SAGE Publications.
- Ellis, C. (2007). Telling secrets, revealing lives: Relational ethics in research with intimate others. *Qualitative Inquiry*, 13(1), 3-29.
- England, K. V. L. (1994). Getting personal: Reflexivity, positionality, and feminist research. *The Professional Geographer*, 46(1), 80-89.
- Erdoğan, E. (2020). Suçluyum, çaresizim, kızgın ve kırgınım: Feminist sahanın duyguları, gücü ve etiği. E. Erdoğan, & N. Gündoğdu (Eds.), *Türkiye'de feminist yöntem içinde* (ss. 278-306). Metis.
- Erdoğan, E., & Gündoğdu, N. (2020). *Türkiye'de feminist yöntem*. Metis.
- Finlay, L. (2002). Negotiating the swamp: The opportunity and challenge of reflexivity in research practice. *Qualitative Research*, 2(2), 209-230.
- Frank, A. W. (2005). What is dialogical research, and why should we do it?. *Qualitative Health Research*, 15(7), 964-974.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide Araştırmalar*. (Ü.Tatlıcan, Çev.). Heretik.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Hall, S. M. (2009). 'Private life' and 'work life': Difficulties and dilemmas when making and maintaining friendships with ethnographic participants. *Area*, 41(3), 263-272.
- Harmanşah, R., & Nahya, N. (2016). *Etnografik hikayeler: Türkiye'de alan araştırması deneyimleri*. Metis.



- Marcus, G. E., & Fischer, M. M. J. (2013). *Kültürel eleştiri olarak antropoloji: İnsan bilimlerinde deneysel bir an* (B. Cezar, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Merton, R. K. (1972). Insiders and outsiders: A chapter in the sociology of knowledge. *American Journal of Sociology*, 78(1), 9-47.
- Mies, M. (1995). Feminist araştırmalar için bir metodolojiye doğru. N. Akgökçe, & S. Çakır (Eds.), *Kadın araştırmalarından yöntem içinde* (ss. 48-64). Sel Yayıncılık.
- Orhon, G. (2014). Alan araştırması deneyimini tartışmaya açmak: İçeriden ya da dışarıdan olmak, çoğul kimlikler ve toplumsal cinsiyet. *Fe Dergi* 6(1), 54-67.
- Owton, H., & Allen-Collinson, J. (2014). Close but not too close: Friendship as Methodm(ology) in ethnographic research encounters. *Journal of Contemporary Ethnography*, 43(3), 283-305.
- Pratt, G. (1992). Spatial metaphors and speaking positions. *Environment and Planning D: Society and Space*, 10(3), 241-244.
- Shah, A. (2017). Ethnography? Participant observation, a potentially revolutionary praxis. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 7(1), 45-59.
- Şentürk, B. (2015). *Bu çamuru beraber çiğnedik*. İletişim.
- Tillmann-Healy, L. M. (2003). Friendship as Method. *Qualitative Inquiry*, 9(5), 729-749.
- Toker, N. (2014). Arkadaş olmak ya da bir ortak dünyaya sahip olmak. *Amargi*, 33(1), 32-36.
- Zırh, B. C. (2017). Alevi-olmayan bir araştırmacı olarak Alevilik üzerine çalışmak: Göçmekânda ama evde çok-alanlı etnografi. *Moment Journal*, 4(1), 52-72.

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmayı tek başına gerçekleştirmiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılan TÜBİTAK 2219 programına ve çalışanlarına sağladıkları destek için, görüştüğüm tüm katılımcılara içten paylaşımları ve yardımları için çok teşekkür ederim.

Çatışma Beyanı: Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını deklare etmektedir.

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

Bu makale **benzerlik** tespit yazılımlarıyla taranmıştır.